

Izvirni znanstveni članek/Article (1.01)

Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly 84 (2024) 3, 675—691

Besedilo prejeto/Received:12/2024; sprejeto/Accepted:12/2024

UDK/UDC: 94(497.12Ljubljana):27-564«1821»

DOI: 10.34291/BV2024/03/Simac

© 2024 Šimac, CC BY 4.0

Miha Šimac

Med tronom in oltarjem: O ljubljanskem kongresu iz dnevnika cesarja Franca I.

Between the Throne and the Altar: The Congress of Laibach from the Diary of Emperor Franz I

Povzetek: Leta 2021 je minilo dvesto let od ljubljanskega kongresa, ko so se v tedaj deželnem glavnem mestu Kranjske srečali cesar Franc I., car Aleksander I., neapeljski kralj Ferdinand IV. in številni predstavniki drugih evropskih držav tedanje dobe. Te obletnice so se takrat spomnili v različnih radijskih in televizijskih oddajah, prav tako pa so se tega kongresa dotaknili različni domači in tuji raziskovalci, ki so z različnih vidikov osvetljevali takratne dogodke in osebnosti. Kljub temu pa se zdi, da je ostalo še precej raziskovalnega prostora in predvsem še neraziskanega in neobdelanega arhivskega gradiva. Med slednje prav gotovo sodijo tudi dnevniški zapisi cesarja Franca, v katerem je sicer v zelo lapidarnem slogu obeležil nekatere dogodke, opise krajev in predvsem stavb, ki jih je ob svojem bivanju v Ljubljani opazoval in obiskoval. Zanimivo pa je, da so njegovi opisi cerkva ali cerkvenih slovesnosti (npr. velikega tedna) presenetljivo bolj bogati. Tako si je cesar v dnevniku dal duška in temeljito opisal notranjost uršulinske cerkve. Nič manj zanimiv ni njegov opis ljubljanske stolnice, zlasti še, ker jo predstavi ob slovesnosti škofovskega posvečenja pomožnega neapeljskega škofa, ki so se je udeležili vsi vidnejši cerkveni in posvetni predstavniki. Cesarjevi zapisi nam ob opisu posameznih prazničnih dogodkov in cerkvenih slovesnosti, zlasti še velikonočnega tridnevja, skoraj plastično prikažejo utrip posameznega dne med tedanjimi meščani glavnega mesta Kranjske. Pričujoči prispevek želi nekoliko osvetliti praznovanja cerkvenih slovesnosti v luči cesarjevih opažanj ter širšo javnost opozoriti tudi na to – vsaj v slovenskem prostoru – še ne uporabljeno gradivo.

Ključne besede: cesar Franc I., dnevniški zapisi, ljubljanski kongres, Ljubljana, cerkvene slovesnosti

Abstract: 2021 marks the bicentenary of the Congress of Laibach, when Emperor Franz I, Tsar Alexander I, King Ferdinand IV of Naples, and many representatives of other European countries of the time met in the then provincial capital of Carniola. The anniversary was recalled in various radio and television broadcasts at the time, and the Congress was also touched upon by various national

and international researchers, who shed light on the events and personalities of the time from different perspectives. Nevertheless, it seems that there is still a lot of research space and, above all, archival material that has not yet been researched and processed. This certainly includes the diary entries of Emperor Franz, in which he recorded some events in a very laconic style, descriptions of places and, above all, buildings that he observed and visited during his stay in Ljubljana. Interestingly, his descriptions of churches or church ceremonies (e.g. Holy Week) are surprisingly richer. Hence, in his diary, the Emperor took time to describe the interior of the Ursuline church in detail. No less interesting is his description of the Ljubljana cathedral, especially as it is presented at the ceremony of the episcopal consecration of the auxiliary bishop of Naples, which was attended by all the most prominent representatives. The Emperor's writings, in describing individual festive events and Church ceremonies, especially the Easter Triduum, give us an almost plastic picture of the pulse of a particular day among the citizens of the capital of Carniola at that time. The present paper aims to shed some light on the celebrations of Church festivals in the light of the Emperor's observations and to draw the attention of the general public to this - at least in Slovenia - unused material.

Keywords: emperor Franz I, diary records, Congress of Laibach, Ljubljana, Church ceremonies

1. Uvod

Leta 2021¹ je minilo dvesto let od ljubljanskega kongresa, ko so se v tedaj dežel-nem glavnem mestu Kranjske srečali avstrijski cesar Franc I. (1768–1835), ruski car Aleksander I. (1777–1825), neapeljski kralj oziroma kralj Kraljevine dveh Sicilij² Ferdinand I. (1751–1825) in številni predstavniki drugih evropskih držav tedanje dobe. O letu ljubljanskega kongresa 1821 je takratni ljubljanski škof Avguštin Gruber (1763–1835) zapisal, da gre za leto »okrašeno z večnim spominom na praznovanje kongresa monarhov v našem mestu« (AES, KAS 1/19, Gruber: Liber Memorabilium in administratione Dioeceseos Labacensis, postea Salisburgensis; odslej: AES/KAS 1/19, Gruber: Liber Memorabilium). Še bolj poetično jih je slavil Henrik Costa (1796–1870): »Prav gotovo pozna zgodovina Kranjske več bleščečih trenutkov, vendar pa tako sijajnih, kot jih je preživljala v petih mesecih leta 1821, še ni doživela. V glavnem mestu Kranjske so se zbrali najboljši vladarji, največji

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0262 „Vrednote v judovsko-krščanskih virih in tradiciji ter možnosti dialoga“, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS), ter ciljnega raziskovalnega projekta V5-24003 „Religiozna in duhovna oskrba za pripadnike Slovenske vojske v 21. stoletju“, ki ga sofinancirata Javna agencija za raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS) ter Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije.

² Po Dunajskem kongresu je po dogovoru iz Casalanze Ferdinand I. dveh Sicilij združil pod svojo krono Neapeljsko kraljestvo in Kraljevino Sicilijo. V praksi sta obstajali dve glavni mesti; Palermo in Neapelj. Kralj Ferdinand je na Siciliji vladal kot Ferdinand III., v Neaplju pa kot Ferdinand IV. Po združitvi obeh je nosil še naslov Ferdinand I. dveh Sicilij.

državniki svoje dobe in odločali o najpomembnejših državnih zadevah.« (1997, 45) Ivan Tavčar (1851–1923) pa je v svojem delu *Izza kongresa* zapisal: »Kongres v Ljubljani! Oči vsega olikanega sveta so se obračale leta 1821. V naše glavno mesto, a dandanes pri nas ljudstvo skoraj ne ve, da se je takrat v Ljubljani odločevala usoda Evrope /.../.« (Tavčar 1905, 390) Ob dvestoti obletnici so leta 2021 domači in tuji raziskovalci v svojih prispevkih na mednarodni konferenci, izdanih pozneje v zborniku z naslovom *Kongres po kongresu: ob 200-letnici ljubljanskega kongresa* (Antoličič 2022), z različnih vidikov osvetljevali zgodovino ljubljanskega kongresa. Ob tej priložnosti je bila natisnjena tudi kritična izdaja študije Vladimirja Šenka (1902–1969), s katero je Šenk promoviral na ljubljanski Univerzi leta 1944 (2020). V njej je skušal orisati diplomatsko dogajanje izza kulis. Ob vsem diplomatskem preigravanju na političnem parketu pa je bilo zunanje dogajanje kongresa še kako vpeto v praznovanja, ko so se vršile različne cerkvene in državne slovesnosti, zabave in gledališke predstave. Prav o tem, ceremonialnem delu kongresa so leta 2023 pisali Boštjan Udovič, Tanja Žigon in Petra Kramberger v razpravi, ki jo je objavila tretja številka *Studia Historica Slovenica* (2023, 639–668). O vseh teh slovesnostih najdemo zabeleške tako v vseh doslej znanih zapiskih ali dnevnikih udeležencev. Zato ne preseneča, da je o dogodkih v Ljubljani v svoj dnevnik lapidarne beležke in notice delal tudi avstrijski cesar Franc I. (ÖSTA/HHSTA, Hausarchiv, Hofreisen, Ktn. 46, Reinschrift der eigenhändigen Aufzeichnungen von Kaiser Franz I. über seine Reise von Wien nach Laibach und Klagenfurt; odslej: ÖSTA/HHSTA, Hofreisen, Ktn. 45, Aufzeichnungen von Kaiser Franz I.). Zdi pa se, da to gradivo v slovenskem širšem prostoru sploh še ni bilo ustrezno obravnavano. Pričujoči prispevek želi na podlagi nekaterih doslej še neuporabljenih arhivskih virov in dnevniških zapiskov, časopisnih poročil in literature predstaviti nekoliko različna srečevanja in dialog, ki se je tkal med drugače verujočimi, udeleženi pri svečanostih, praznovanjih obletnic in različnih cerkvenih praznikov ter ob tem spomniti tudi na pomembnost vloge papeškega nuncija Giuseppeja Spine (1756–1828), ki je na kongresu zastopal papeža Pija VII. (papež v letih 1800–1823) in obnovljeno Papeško državo.

2. Obnova Papeške države in kardinal državni tajnik

Leto 1814 je bilo leto poraza za Napoleona I. (1769–1821). Po 'bitki narodov' pri Leipzigu leta 1813 je namreč francoski suveren 30. maja 1814 s pariškim mirom končal t. i. vojno šeste koalicije in bil prisiljen abdicirati ter se umakniti na Elbo, meje francoske države pa so se skrčile na tiste iz leta 1792. Čas po koncu francoske nadvlade je bil čas preurejanja evropskih meja in obnovitvenih teženj posameznih držav. Zahtevno nalogo preoblikovanja političnega zemljevida Evrope so predstavniki velikih sil uresničevali na Dunajskem kongresu od 18. septembra 1814 do 9. junija 1815. Vmes je sicer prišlo do stotih dni ponovne Napoleonove vlade, kar pa na sam potek kongresa ni vplivalo, saj je bila končna listina kongresa podpisana 9. junija, torej devet dni pred Napoleonovim porazom pri Waterlooju. Na kongresu so sprva menili, da bodo ton vsemu dogajanju dajali predstavniki štirih

velikih sil (Avstrija, Prusija, Rusija in Anglija), a je izjemno spretni nekdanji Napoleonov zunanji minister Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord (1754–1838), ki je tedaj zastopal poraženo državo, dosegel, da so morali upoštevati tudi Francijo. V času kongresa so obravnavali številna vprašanja; od vprašanja Poljske in Saške pa do vprašanja Nizozemske in Sardinije ter drugih vprašanj novih državnih meja. Avstrijsko cesarstvo je denimo tedaj dobilo vrnjene nekdanje Ilirske province, Tirolsko in Predarlško, Innenviertel ter naposled tudi Salzburg (1816) (Bruckmüller 2017, 250–251).

Na Dunaju je bila takrat v ospredju tudi dilema o obnovi Papeške države. Papež Pij VII. pri tem ni dobil veliko podpore pri avstrijskem cesarju Francu I., ki je sicer bil osebno veren in pobožen mož, a si je vendarle želel ohraniti vpliv na Cerkev tudi v duhu še vedno prisotnega jožefinizma. Zato pa so podporo Svetemu sedežu izkazali na angleškem dvoru. K temu je veliko pripomogel tudi papeški državni tajnik kardinal Ercole Consalvi (1757–1824). Mož, ki je leta 1801 sprejel le diakonsko posvečenje, je bil izvrsten državnik in diplomat, kar so opazili tudi drugi. Njegov sodobnik, diplomat in pozneje državni kancler Klemens Wenzl von Metternich (1773–1859) je o njem menil, da je bil to »edini človek v Rimu, ki je sposoben vladati«, a že kardinalov veliki nasprotnik na diplomatskem parketu Napoleon Bonaparte ga je nekoč prej označil za »volka v ovčjih oblačilih« (Reinerman 1978, 37; Robinson 1987, 77). Dejansko je bil prav Consalvi eden tistih redkih, ki si je denimo drznil takrat še uspešnemu francoskemu suverenu direktno nasprotovati. Navsezadnje je bil prav on zaslužen za konkordat s Francijo leta 1801, ki pa ga je pozneje Napoleon s t. i. »organskimi členi« temeljito predelal. A ne glede na to je bil kardinal Consalvi tisti, ki si je po Napoleonovem padcu na Dunajskem kongresu najbolj prizadeval za obnovo Papeške države in je dosledno zagovarjal interese Svetega sedeža. Kljub temu, da kardinalu državnemu tajniku sicer ni uspelo dobiti nazaj Avignona, je s svojo diplomatsko spretnostjo vendarle uspel obnoviti Papeško državo. V naslednjih letih je papež Pij VII. z njegovo pomočjo na diplomatskem področju uspel doseči vrsto konkordatov in drugih dogovorov z državami, saj si je nenehno prizadeval, da bi Cerkev našla nek *modus vivendi* v po-revolucionarnem času. Pri tem je imel kardinal Consalvi izjemen občutek za realno politiko in zavedanje, da je treba marsikatero zadevo sprejeti pa tudi spremeniti znotraj Cerkve ter si je v ta namen »prizadeval, da bi cerkveno obnovo ločeval od politične obnove« (Sauvigny 1999, 209). Pri slednji je Consalvi prevečkrat naletel na nasprotovanja v lastnih vrstah kardinalov, ki so težili k »obnovi preteklosti« namesto k resnim reformam. Zato je velik del nalog obnove Papeške države ob papeževi podpori prevzel na svoja pleča. Tako je na kardinalovo pobudo in ob skrbnih pripravah naposled prišlo do papeškega *motu proprio*, ki je reformiral državni aparat zlasti v upravi, financah in sodstvu.³ To pa seveda ni šlo brez nasprotovanj različnih političnih združenj (npr. karbonarji⁴), in določene skupine kardinalov (t.

³ Podrobneje o Consalvijevih obnovitvenih in reformnih delih ter programu glej Robinson 1987, 125–146.

⁴ Karbonarji (oglarji) – člani tajne revolucionarne družbe, ki se je pojavila v neapeljskem kraljestvu. Člani so nasprotovali oblasti in v tem duhu nastopili denimo proti papeški oblasti (1817), proti kralju v Neaplju (1820), kar je pripeljalo do kraljeve obljube o ustavi. Leta 1821 je papež Pij VII. z bulo »Ecclesiam a Jesu

i. kardinalov-zelantov), ki so v Rimu spodkopavali dokaj napredno Consalvijevo politiko obnove državne uprave (Sauvigny 1999, 207–209). Na mednarodnem področju pa je kardinal državni tajnik veliko časa posvetil zlasti razmeram v Avstrijskem cesarstvu, kjer mu je bil cilj, da bi se odpovedali jožefinizmu. Kljub podpori kneza Metternicha pa državni tajnik Consalvi pri tem ni bil prav uspešen (Reinerman 1978, 40).

To je bil tudi čas, ko se je vzpostavljala »ideja o ravnovesju sil – nobena sila v novi Evropi naj ne bi mogla prevladati ali dobiti preveč moči. In samo koordinirani ‚koncert‘ sil je mogel držati v šahu stremjenja po ozemelskem širjenju in hkrati zagotavljati preživetje in interese manjših držav.« (Bruckmüller 2017, 252) V tem oziru je bila 26. septembra 1815 v Parizu na pobudo ruskega carja Aleksandra I. med ruskim, avstrijskim in pruskim vladarjem Friderikom Viljemom III. (1770–1840) sklenjena t. i. ‚Sveta aliansa‘, ki naj bi bila branik obstoječega političnega reda. Ta zveza, kakor je pisal Šenk, ni bila »niti ‚sveta‘ niti ‚alianša‘, vzvišeni nauk o krščanski ljubezni pa je bil profaniran« (Šenk 2020, 189). Z Drugim pariškim mirom 20. novembra 1815 so dvori Avstrije, Prusije, Rusije in Anglije podpisali „Pogodbo o aliansi“, s katero so potrdili vse dotedanje dogovore ter se dogovorili, »da se bodo vselej, kadar bi bil moten obči mir, sestali in določili potrebne ukrepe« (19). Za te skupne interese bi bilo zaradi moralne moči zelo dobro pridobiti tudi Sveti sedež, česar se je najbolj zavedal avstrijski knez Metternich. V ta namen je skušal papeško oblast opominjati na nevarnost predvsem karbonarskega gibanja na Apeninskem polotoku in je klical oblasti v Papeški državi na boj proti njim. A papež Pij VII. oziroma njegov kardinal državni tajnik Consalvi se na te klice nista odzvala in jima kljub posameznim ukrepom sicer nista predpisovala tolikšnega pomena. Metternichovo prizadevanje vključiti Sveti sedež oziroma ga vsaj približati zamišljenemu sistemu je našlo odmev tudi v francoski pobudi, da naj bi prav papež oziroma Sveti sedež prevzel vlogo mediatorja pri reševanju neapeljskega vprašanja (Tambora 1960, 191). Prebujene narodne in liberalne ideje v posameznih državah so namreč živele in se krepile, kar se je odražalo v vse večjih zahtevah ljudstev po ustavi. Poleti 1820 je do takšne zahteve prišlo tudi v Neaplju, kjer je bil kralj Ferdinand I. naposled prisiljen sprejeti ustavo, kar je imelo za posledico tudi odziv velikih sil in sklic kongresa v Opavi (Troppau) (od 20. oktobra do 20. decembra 1820), na katerem so podajali pobude za posredovanje proti revolucionarnemu gibanju v Neaplju in za vzpostavitev prejšnjega stanja. Vendar niso našli dokončne rešitve, so pa zato sprejeli predlog diplomata kneza von Metternicha, da naj se kongres preseli v Ljubljano, nanj pa povabi še neapeljskega kralja (Holz 1997, 6). Odziva na vabilo pa dolgo ni bilo, kar razberemo iz Metternichovih zapisov, ki je potrditev udeležbe neapeljskega kralja izvedel šele na božični dan leta 1820: »Ravnokar je prispel kurir. Kralj pride in mi gremo v Ljubljano. Jaz odpotujem jutri, moj cesar pojutrišnjem, car Aleksander dne 27. Odločitev prihaja.« (Šenk 2020, 32)

Christo“ gibanje prepovedal. Papeževo pismo, ki je prepovedalo karbonarje, je bilo leta 1822 objavljeno tudi v slovenskem jeziku: „Presvētiga gospoda nashiga Piusa VII. po boshji previdnost papesha apostolsko pismo s ktirim je drushba, imenovana karbonarska, preklizana“ (Pij VII. 1822).

3. Na kongres v Ljubljano

Glavno mesto Kranjske, kamor so v začetku januarja nato začeli prihajati diplomati različnih dvorov in njihova spremstva, je po podatkih, ki so jih uradniki posredovali dunajskemu dvoru, štelo 12058 prebivalcev, med katerimi je bilo 4774 moških in 6103 žensk, 1181 pa je bilo tujcev (*Fremde*). Ti so prebivali v 863 hišah, razporejenih v petih župnijah, s petimi župnijskimi cerkvami, štirimi podružnicami in tremi kapelami. V mestu sta se nahajala tudi frančiškanski samostan, v katerem je bilo 25 redovnikov, in samostan uršulink, kjer je delovalo 27 oseb. Ne gre pa seveda pozabiti še na to, da je bil v mestu sedež ljubljanske škofije, ki jo je vodil Dunajčan Avguštín Gruber, ter večje število izobraževalnih ustanov (npr. licej) (ÖSTA/HHSTA, Hausarchiv, Hofreisen, Ktn. 46: Statistische Notizen des Gouvernements Gebiethes von Laibach).

Med prvimi je v mesto kot gostitelj kongresa prispel avstrijski cesar Franc I. s soprogo. V Ljubljano se je 6. januarja 1821 pripeljal iz Celja. O njegovem prihodu je Costa (1997, 47) v dnevnik zapisal: »/.../ Popoldne ob 2h sta se inkognito v eni kočiji pripeljala cesar Franc I. in cesarica Karolina. Vse slovesnosti v čast njunega prihoda so bile prepovedane. Nastanila sta se v deželnem dvoru.« Cesar Franc I. je bil v svojem dnevniškem zapisu o poti od Celja do Ljubljane še precej bolj lapidaren: »Vozili smo se dobre tri ure in pol, in se nastanili v dvorcu.«⁵ (ÖSTA/HHSTA, Hofreisen, Ktn. 45, Aufzeichnungen von Kaiser Franz I.) Nastanili so se torej v deželnem dvorcu, ki je stal na mestu današnje univerzitetne stavbe, in še istega dne se je cesar srečal tudi z guvernerjem Ilirije Josefom grofom Swéerts-Sporckom pa tudi z ljubljanskim škofom Gruberjem (ÖSTA/HHSTA, Hofreisen, Ktn. 45, Aufzeichnungen von Kaiser Franz I.). Poleg cesarja in cesarice je v mesto v naslednjih dneh prišla še vrsta uglednih visokih gostov, na čelu z ruskim carjem Aleksandrom I.: »V mestu so bili naš cesar s cesarico, cesar Rusov, kralj obeh Sicilij z ženo, vojvoda Modenski nadvojvoda Franc, nadvojvodinja M[aria] Clementina z možem Leopoldom. Prav tako sta prišla naša nadvojvoda Ferdinand in Franc Karel. Prisotni so bili poslanci glavnih dvorov: kardinal Josef Spina v imenu papeža, Prusije, Anglije, Sardinije, Francije in mnogi ministri,« je zapisal ljubljanski škof Gruber in dodal: »V moji hiši je od 7. januarja do 13. maja prebival Aleksander, cesar vseh Rusov, jaz pa sem se umaknil v svoje semenišče.« (AES/KAS 1/19, Gruber: Liber Memorabilium)

4. Kardinal Giuseppe Spina in zastopanje Svetega sedeža

»Najpomembnejše vprašanje, o katerem so se pogovarjali na ljubljanskem kongresu, je bilo dogajanje v Kraljestvu obeh Sicilij, ki ga je leta 1820 zajela revolucija«, piše Šedivý in navaja sloviti opavski protokol, v katerem so vzpostavili temelje za politiko vojaških intervencij. Metternich si je pri tem posebej prizadeval, da bi ta-

⁵ Tu uporabljeni slovenski prevod notic iz cesarjevega dnevnika je delo gospe Angelike Hribar, za kar se ji na tem mestu iskreno zahvaljujem.

kšno vojaško intervencijo potrdil tudi vladar; v neapeljskem primeru torej Ferdinand I.: »Kralj je nazadnje obiskal slovensko mesto in prosil za vojaško intervencijo proti lastni kraljevini.« (Šedivy 2022, 147) Toda Metternich pri političnih računih kljub vsemu trudu ni mogel zaobiti mnenja Svetega sedeža, ki pa pričakovano ni bilo v soglasju z drugimi. Papeška država v osrčju Italije je bila neobhodna ovira vsakršne intervencije, česar se je Consalvi še kako zavedal in zato je v Ljubljano poslal kardinala Giuseppeja Spino, takratnega legata v Bologni, enega boljših diplomatskih predstavnikov tistega časa. Kardinal Spina je bil namreč močnega značaja in izjemen diplomat, ki se je prvi pogajal z Napoleonom o francoskem konkordatu, kar je potem uspešno izpeljal kardinal državni tajnik Ercole Consalvi. Kardinal Spina je nato od leta 1816 deloval kot legat v Forliju, od leta 1818 pa v Bologni. S tem je bil tudi dodobra seznanjen s politiko dunajskega dvora, kar mu je še dodatno pomagalo pri zastopanju Svetega sedeža. Papež Pij VII. je venomer poudarjal, da se ne želi vmešavati v zadeve drugih držav, kot papež pa ne more izbirati strani. Consalvi je skladno s tem sestavil navodila Spini, ki je moral ohranjati nevtralnost držo ter pri vseh sklepih spoštljivo opozarjati na škodo, ki bi jo lahko utrpel Sveti sedež. Obenem je dobil navodila, da se bo moral kot papeški predstavnik o zadevah Neaplja vzdržati pri podajanju mnenj, oziroma bo ta lahko izražal le zasebno, če se bo to zdelo potrebno. V vseh ozirih pa je moral varovati dostojanstvo in nevtralnost svetega očeta (Tambora 1960, 193–194).

Kardinal Spina je v Ljubljano sicer prispel šele 21. januarja, ko so na kongresu velike sile, na čelu s knezom Metternichom, že sklepale dogovore. Papeški predstavnik se je po prihodu v Ljubljano takoj informiral o dogodkih prek francoskega veleposlanika, grofa Pierra Louisa Jeana Casimirja de Blacasa (1771–1839), nato pa pozneje 24. januarja tudi pri Metternichu poizvedel o namerah Avstrijcev; zlasti še glede možnosti zasedbe Ancone, o kateri so se dejansko tudi pogovarjali (Tambora 1960, 193–194). Vprašanje Ancone oziroma morebitne okupacije mesta je bilo dejansko odprto že prej, česar se je še kako zavedal kardinal državni tajnik, ki je naročil poveljniku tamkajšnjega garnizona, da pod nobenim pogojem ne sme dovoliti vstopa nobeni tuji sili. O teh zadevah je obvestil tudi francoskega predstavnika na ljubljanskem kongresu, ki je predstavljal tradicionalnega nasprotnika Avstrije v bojih za interese na Apeninskem polotoku (Reinerman 1964, 198). Toda Metternich se ob tem ni predal, saj je to vprašanje vnovič izbruhnilo več mesecev pozneje, ko so avstrijske čete dejansko zasedle trdnjavo Ancona (Tambora 1960, 201).

Knez Metternich je na kongresu računal, da bodo vsi udeleženci potrdili sklepe kongresa, a pri tem ni računal na nasprotovanje papeškega predstavnika. Papež in njegovi diplomati so se namreč še kako zavedali nevarnosti, ki ji je bila izpostavljena Papeška država. Ta se je znašla med kladivom nevarnosti širitve liberalnih idej na njeno ozemlje z območja Neaplja in nakovalom, ki ga je predstavljal prehod intervencijskih čet preko njenega ozemlja. Slednje se je zdelo bolj verjetno in bolj neposredna nevarnost, zato je torej kardinal Spina po navodilih iz Rima vedno znova opozarjal na zavzemanje papeža za nevtralnost Papeške države in tako nasprotoval oboroženi intervenciji (197). Neuspešno. Na kongresu so namreč pooblastili Avstrijsko cesarstvo, da pošlje intervencijske čete v Kraljestvo obeh Sicilij

in zaduši upor (Vodopivec 2001, 56–58). Kardinal Spina torej ni želel odobriti sklepov o vojaški intervenciji, kar je povzročilo tudi nelagodje pri ostalih predstavnikih italijanskih opolnomočencev (Šenk 2020, 72). Kardinal Spina se s sklepi kongresa ni strinjal in je podal naslednjo izjavo: »Ker se sedaj zdi, da se predvidevajo ukrepi, ki bi utegnili dovesti do sovražnosti, odposlanec Njegove Svetosti ni pooblaščen udeležiti se kakor koli konference ali dajati nasvete.« (Šenk 2020, 85) Kakor je ocenil že Angelo Tambora (1960, 201), nasprotovanje predstavnika Svetega sedeža na ljubljanskem kongresu sicer ni prineslo nobenih vidnejših rezultatov, a je kardinal Spina s svojim nastopom in neomajnostjo pokazal jasnost in skladnost idej ter pogum nasprotovati politiki kneza Metternicha in celotne aliance.

5. Cerkevne slovesnosti in cesar Franc I.

Vladarji so sicer motrili delo diplomatov, a je bil ta čas sicer v veliki meri namenjen tudi drugim, zunanjim dogodkom; od vojaških defilejev in pregledov čet do obiskov gledališč, udeležb na plesih ali pa pri verskih opravilih. O tem so pisali tudi tedanji časopisi, ki so poročali o družabnem življenju (Žigon in Kramberger 2022, 25). Prav analiza slovesnosti in dogodkov, ki so se odvijali v Ljubljani med januarjem in majem 1821, navaja, da so ti prevladovali ves čas kongresa, izjemo predstavlja le mesec marec. Avtorji pri tem navajajo, da gre to pripisati slabemu vremenu (Udovč, Žigon in Kramberger 2023, 652). A ob tem bi najbrž veljalo upoštevati tudi to, da je pepelnična sreda tedaj padla na 7. marec, kar je pomenilo začetek postnega časa in posledično ustrežno manj družabnih dogodkov. Z drugimi besedami: družabnemu dogajanju na ljubljanskem kongresu je ton vseeno dajal tudi cerkveni koledar. Tega se je še kako držal tudi avstrijski cesar Franc I., ki je – značilno za Habsburžane – veljal za iskrenega, dejavnega vernika; kljub svojemu zagovarjanju jožefinske politike do Cerkve.

5.1 Cesar pri svetih mašah ob različnih priložnostih

Tako kot v znanih Coštovih zapisih tudi v cesarjevih dnevniških noticah pogosto-krat zasledimo omenjene cerkvene slovesnosti in denimo cesarjevo udeležbo pri sveti maši. Največkrat je bilo to pri uršulinkah. Splošno je od takrat naprej veljalo, da je uršulinska cerkev postala versko središče v Ljubljani navzočih predstavnikov dunajskega dvora: »Od ljubljanskega kongresa pa do najnovejših časov je bila uršulinska cerkev takorekoč ‚dvorna cerkev‘; kajti kolikorkrat so bivali v Ljubljani udje najvišje vladarske hiše, vselej se je izvolila za njih bogoslužje ta cerkev.« (*Spomenica* 1902, 49) Na to je najbrž vplival prav cesar Franc I., ki je večino časa obiskoval svete maše prav v tej cerkvi. Tako je že v nedeljo, 7. januarja, torej dan po prihodu v Ljubljano, bil tam pri sveti maši, ki jo je daroval ljubljanski škof Avguštín Gruber (Costa 1997, 47). Cesar Franc je o tem dogodku v dnevnik zapisal: »Potem sem bil pri tihi maši škofa Gruberja pri uršulinkah in sicer v oratoriju⁶ v prvem nadstropju

⁶ Oratorij tu pomeni ‚molilnica, kapela ali prostor namenjen za molitev‘.

prezbiterija na epistolski strani;⁷ tja se pride skozi samostan, oratorij je dobra, ogrevana soba.« (ÖSTA/HHSTA, Hofreisen, Ktn. 45, Aufzeichnungen von Kaiser Franz I.) Po tej tihi sveti maši si je cesar ogledal še cerkev in podal njen podroben opis:

»Cerkev je lepa, lepa moderna arhitektura s stebri in venčnim zidcem – vse v belem; prezbiterij je ožji od cerkve, v njem na vsaki strani v prvem in drugem nadstropju oratorij, na evangelijski strani so vrata v zakristijo; za oltarno mizo iz marmorja je lep, velik glavni oltar z velikimi marmornimi stebri; cerkev ima na vsaki strani dve kapeli s stranskimi oltarji, ki sta ločeni s slopi; pred vsako kapelo sta dva zaobljena prostostoječa stebra, ki podpirata obok, nad oboki pa so veliki odprti oratoriji z ograjo iz lesenih rešetk; ti oratoriji so prav tako veliki kakor kapele pod njimi; iz enega oratorija v drugega se pride skozi vrata v slopu;⁸ v teh oratorijih so okna, ki segajo do obokov, in tudi v kapelah; cerkev je velika, lepa in svetla.« (ÖSTA/HHSTA, Hofreisen, Ktn. 45, Aufzeichnungen von Kaiser Franz I.)

Iz prebranih Costinih in cesarjevih dnevnikov bi, osredotočeni na vprašanje svetih maš, le-te mogli razdeliti na več kategorij. V prvo vrsto sodijo svete maše, ki se jih je cesar kot dober vernik udeleževal v skladu s cerkvenimi zapovedmi (npr. delavniške in nedeljske maše). Tako je pogosto moč prebrati zapise, podobne temu, ki ga je cesar zapisal 4. februarja: »Ob 10. uri sem bil v oratoriju uršulinskega samostana pri tihi maši ljubljanskega škofa Gruberja.« (ÖSTA/HHSTA, Hofreisen, Ktn. 45, Aufzeichnungen von Kaiser Franz I.)

V drugo skupino bi bilo moč umestiti vse praznične svete maše, pri katerih vladar Avstrijskega cesarstva tudi ni manjkal. Cesar Franc I. je tako o praznovanju zapovedanega deželnega praznika zapisal: »19. marec. Zapovedani praznik deželnega svetnika vojvodine Kranjske. Zjutraj ob 10. uri sem se peljal k uršulinkam, tam bil v oratoriju pri tihi maši, ki jo je bral škof, in se potem odpeljal domov.« (ÖSTA/HHSTA, Hofreisen, Ktn. 45, Aufzeichnungen von Kaiser Franz I.) Podrobno je zabeležil tudi vse slovesne, praznične svete maše, ki so se odvijale v skladu s cerkvenim koledarjem. Med drugim je podrobno opisal obrede velikega tedna v ljubljanski stolnici, ki se jih je udeležil. Morda za ilustracijo cesarjevega opažanja slovesnosti navedemo le – za cesarjeve notice neznačilen – bogat opis velikega četrтка v ljubljanski stolnici, 19. aprila 1821:

»Zjutraj ob 8. uri sem se peljal k zakristiji stolne cerkve in bil tam pri službi božji, ki jo je škof zelo lepo obhajal; najprej so med peto mašo opravili postopek blagoslova raznih svetih olj, ki ga je Pontificale Romanum Clementis VIII., ex Urbani VIII. auctoritate recognitum določil za predpisane kraje. Posode za svéta olja so srebrne, videti so kakor veliki vrči z ročaji in s pokrovi in so deloma prekrite s kosi svilenega blaga.

⁷ Desna stran oltarja, kjer duhovnik bere berila.

⁸ Ta vrata so zdaj zazidana.

Po maši je bila procesija z Najsvetejšim, ki ga je škof nesel v eno stranskih kapel, na desni strani, če vstopimo v cerkev, kjer naj bi ostalo; v koru so molili večernice. Med večernicami in mašo je eden od duhovnikov, ki sta ga spremljala dva cerkovnika z baklami, odnesel Najsvetejše iz tabernaklja na glavnem oltarju na oltar za Najsvetejše, oltarni prt zvil in ga položil na oltar.

Po večernicah je škof v cerkvi umil noge 12 revežem iz škofijskih gospostev po cerkvenem predpisu. Reveži so bili oblečeni kot so tu kmetje, toda v črnem, s svetlomodrimi nogavicami, čevlji, in z okroglim klobukom; škof jim je z gobo umil po eno nogo, ki so jo postavili v majhno leseno kad na štirih nogah, nogo potem obrisal s prtom, jo poljubil, in vsakemu ubožcu obesil okoli vratu na rdečo vrvico ali rdečo pentljo privezan rdeč mošnjiček, v katerem je bil /.../.⁹

Med slovesnostjo je pri obhajilu škof obhajal navzoče duhovnike, skoraj vse prisotne škofove vazale, večino revežev, ki so bili določeni za umivanje nog, nato še od ljudstva tiste, ki so želeli. Po umivanju nog sem šel iz cerkve skozi zakristijo in se peljal domov. Škof potem reveže, ki jim je umil noge, pogosti nekje drugje zunaj cerkve. /.../ Popoldne ob štirih so bile večernice postnega bogoslužja; Mene tam ni bilo, ker se nisem dobro počutil.« (ÖSTA/HHSTA, Hofreisen, Ktn. 45, Aufzeichnungen von Kaiser Franz I.)

Ob tu omenjenih prazničnih in navadnih svetih mašah velja kot tretjo skupino izpostaviti še vse zadušnice, ki so se opravljale v spomin na pokojne predhodnike ali sorodnike. Tako je denimo 20. februarja 1821 cesar Franc I. v družbi svoje soproge v ljubljanski stolnici prisostvoval sveti maši, ki jo je daroval ljubljanski škof. V dnevnik je zapisal: »Zjutraj sem bil v stolni cerkvi pri maši zadušnici in molitvah za dušo cesarja Jožefa, ki jo je daroval škof Gruber. Na sredi križišča je bil postavljen castrum.«¹⁰ (ÖSTA/HHSTA, Hofreisen, Ktn. 45, Aufzeichnungen von Kaiser Franz I.) Podobno se je cesar 7. aprila udeležil še svete maše zadušnice za pokojno tretjo soprogo Marijo Ludoviko Beatriko Modensko (1787–1816): »Potem sem se ob 10. uri peljal v stolnico in tu bil pri molitvah in maši zadušnici, ki so jo darovali za Mojo pokojno soprogo Ludoviko, in se potem spet peljal domov.« Manj kot deset dni pozneje pa je bil cesar 13. aprila znova v ljubljanski stolnici, tokrat pri sveti maši zadušnici za obema pokojnima sprogama, cesarjevo prvo ženo Elizabeto Viljemino Luizo (1767–1790) in cesarjevo drugo soprogo Marijo Terezijo (1772–1807), ki jo je daroval ljubljanski škof Gruber (ÖSTA/HHSTA, Hofreisen, Ktn. 45, Aufzeichnungen von Kaiser Franz I.). Svete maše pa so se darovale tudi ob osebnih praznikih. Tako so v Ljubljani s sveto mašo 8. februarja praznovali tudi rojstni dan cesarjeve četrte soproge, cesarice Karoline Avguste Bavarske (1792–1873). Cesar je o tem zapisal: »Zjutraj sem bil pri uršulinkah v oratoriju pri tihi maši. Ker je bil rojstni dan Moje soproge, so se samostanske novinke, ki se jim je pridružilo še veliko v belo oblečenih deklic notranje in zunanje šole, postavile v

⁹ Manjka besedilo. Verjetno gre za denarno vsoto.

¹⁰ *Castrum doloris*, lat. začasna žalna kapela.

špalir po hodnikih in stopniščih, po katerih Smo šli. Po maši je imela ena od deklic v sobi prednice kratek nagovor za mojo ženo.« (ÖSTA/HHSTA, Hofreisen, Ktn. 45, Aufzeichnungen von Kaiser Franz I.) O tej slovesnosti je sicer pisal tudi že Josip Mal (1994, 290).

Ta pogosta udeležba dunajskega dvora pri bogoslužju, na čelu s cesarjem Francem, je dobro vplivala na ljudstvo: »Zelo koristna za moja čreda je bila interakcija našega najvišjega dvora v mestu. Vsak praznični dan je dvor prisostvoval maši, ki sem jo vodil v uršulinski cerkvi: cesarjeva maša je bila pogosto med tednom praznovana s strani mojega kaplana tam,« je pisal ljubljanski škof Gruber (AES/KAS 1/19, Gruber: Liber Memorabilium). A če so bile te slovesnosti bolj namenjene dušnemu blagru družinskih članov, so bili slovesne maše ob državnih dogodkih namenjene javnosti in diplomatskim predstavnikom. V to, okvirno četrto skupino, bi bilo moč uvrščati vse zahvalne slovesne svete maše, ki so se odvijale ob nekatereh prelomnih dogodkih na političnem parketu. Ljubljanski škof Gruber je denimo slovesno zahvalno mašo daroval 3. aprila v ljubljanski stolnici, udeležil pa se je je tudi cesar: »Ob 10. uri sem se peljal do stanovanja carja Aleksandra, potem šel v stolno cerkev in tam prisostvoval pri *Te Deumu* in slovesni službi božji, ki jo je opravil škof Gruber v zahvalo za srečni konec neapeljskega bojnega pohoda. Med *Te Deumom* in mašo je streljal bataljon, sestavljen iz štirih stotnij Varaždincev, ki je bil razporejen pred licejem, in streljali so tudi iz topov na Gradu.« (ÖSTA/HHSTA, Hofreisen, Ktn. 45, Aufzeichnungen von Kaiser Franz I.) Podobno se je v stolnici pel »Te Deum« tudi 22. aprila, »ker sta bila v Piemontu spet red in mir«, kakor piše Costa (1997, 66), in tudi to ni potekalo brez prisotnosti avstrijskega suverena.

Pri tem je zanimivo, da so cesarjevi opisi različnih slovesnosti in rednih udeležb pri bogoslužju navadno kratki, ob opisih večjih cerkvenih praznikov pa, kakor smo videli, precej bolj zgovorni in obširni, kar nakazuje na to, kako resnično veren je cesar bil. V dnevniških noticah pa se kaže tudi iskreno zanimanje za potrebe cerkvenih ustanov kakor tudi za življenje duhovnikov, samostanskih skupnosti in semeniščnikov. O slednjih si je svoje mnenje, kakor govori časopisna notica, ustvaril tudi ob poslušanju njihovega petja v šenklaški cerkvi: »Vladar jih je osupel poslušal. Malo dnij potem je prišel cesar k tedanjemu škofu Avguštinu Gruberju (pозnejšemu nadškofu solnograškemu), omenil med drugim tudi petje v Šenklašču, in je jako laskavo pohvalil. Škof Avguštin je dejal: »Ti pevci so bili moji bogoslovci«, na kar je cesar odvrnil: »Prevzvišenost! Ako vaši alumni tako znajo peti, moram Vam že častitati.« (Levičnik 1896, 632) A če je to le časopisna notica, se iz dnevniških zapisov lahko razbere zanimanje cesarja za bogoslovce. Pred svojim odhodom na Dunaj je tako 19. maja obiskal tudi ljubljansko semenišče, kjer so, kakor je opazil cesar, po trije ali štirje bogoslovci bivali skupaj po sobah. Posebej je v dnevnik zapisal, da so tiste sobe, v katerih prebivata dva, majhne. O gojencih pa je cesar podal naslednji zapis: »Gojenci so videti dobro; le da jih ni dovolj za potrebe škofije; so tudi nekateri, ki študirajo teologijo, a ne stanujejo v semenišču.« Zabeležil je tudi zanimiv opis tamkajšnje kapele: »Želijo si majhne orgle za kapelo; ta je velika, lepa dvorana z oltarjem na eni strani, na treh straneh naokoli pa ima lesene galerije, ki jih nosijo leseni stebri, na katerih je tudi lesena prižnica; ta dvo-

rana rabi tudi za druge namene. Takrat oltar zaprejo, ker imajo krilna vrata.« (ÖSTA/HHSTA, Hofreisen, Ktn. 45, Aufzeichnungen von Kaiser Franz I.)

6. Car Aleksander in srečanja s katoliškimi predstavniki

Cesar Franc I. seveda ni bil edini državnik, ki bi hodil po ljubljanskih cerkvah, si ogledoval tamkajšnje znamenitosti ali se udeleževal bogoslužja. Neredko je to storil tudi ruski car Aleksander I., o katerem je Josip Mal zapisal, da je bil »mehka romantična duša in mistično veren; hotel je, da bi bil evropskim narodom varih in zaščitnik njihovega miru.« (Mal 1993, 292) Car je tedaj, kakor omenjeno, prebival v škofijski palači in v njegovem spremstvu je bil tudi pravoslavni duhovnik arhimandrit Berlin-sky, z njim pa še osem pevcev (Holz 1997, 94). V palači je car očitno imel tudi svojo kapelo. Dne 13. aprila 1821 si je to kapelo ogledal tudi cesar Franc I., ko je po zadušnici odšel v škofijski dvorec na obisk k ruskemu carju »... in si v eni od sob škofijske palače ogledal postavljeno grško, ne uniatsko, kapelo ruskega carja« (ÖSTA/HHSTA, Hofreisen, Ktn. 45, Aufzeichnungen von Kaiser Franz I.). Henrik Costa v svojih zapisih z dne 22. aprila 1821 poroča, da je v škofijskem dvorcu potekalo tudi praznovanje pravoslavne velike noči: »Danes opolnoči so v rezidenci ruskega carja praznovali vstajenje. Povabljeni so bili tudi staroverci (Grki) iz bataljona, ki je sedaj v garnizonu. Ti so se vabilu odzvali in car jih je zelo prijazno sprejel. /.../« (Costa 1997, 66) Toda car Aleksander I. se ni zadržal le pri tem, saj se je o verskih vprašanjih rad pogovarjal tudi s predstavniki Katoliške cerkve. Tako se je, kot se zdi, car Aleksander I. večkrat srečal s škofom Gruberjem in se z njim pogovarjal o verskih vprašanjih ter bil presenečen nad podobnostjo med pravoslavno in katoliško Cerkvijo in obredjem. Pri tem je nastalo več različnih nepreverljivih govoric, tudi o tem, da bi si naj prizadeval za združitev obeh verskih skupnosti v eno Cerkev. O ekumenskem pogledu carja, ki je poseben odnos do Katoliške cerkve dobil po svojem očetu Pavlu, se je nekaj notic ohranilo tudi zaradi ljubljanskega škofa Avgušтина Gruberja. Ta je v pismu z dne 29. aprila 1821 benediktincu in poznejšemu tarnówskem oziroma linškemu škofu Gregorju Thomasu Zieglerju (1770–1852) omenjal tudi izražene želje »visokega gosta, ki živi v njegovi hiši«, ki naj bi vsebovale tudi željo po združitvi obeh Cerkva (Unkelbach 1999, 164). Svoj naklonjen odnos do katoliških predstavnikov je na nek način prav gotovo izpričal tudi ob slovesu, ko je denimo ljubljanskemu škofu podaril »z dragimi kamni okrašen križ« (Holz 1997, 69). A če je škof dobil to odlikovanje, je v škofijski palači za ruskim carjem ostalo še več različnih predmetov. Škof Gruber je namreč po odhodu ruskega carja 13. maja poveril gozdarskemu komisarju von Zarubi naj pregleda prostore in sestavi inventar. Komisar je najprej pregledal sobe v drugem nadstropju škofijske palače, kjer je v prvi sobi našel šest pozlačenih stenskih svečnikov/lestencev in eno papirnato raztrgano špansko steno. V vseh prostorih je našel to in ono in v končnem inventarju povzel, da je v palači za carjem ostalo 110 različnih kosov opreme (od npr. pepelnikov, pekačev do španskih sten, ogledal in miz) (NŠAL 4, ŠAL 4, f. 3/52, šk. 17). Žal ni znano, kaj se je zgodilo s temi predmeti oziroma če je katerega od teh še danes mogoče najti v palači.

Car Aleksander I. je svojo naklonjenost do predstavnikov Katoliške cerkve na svoj način izražal tudi v srečevanju z duhovniki in obiski cerkva ter samostanov. Časopisni zapis iz leta 1854 pripoveduje o tem, da se je car pod imenom svojega služabnika srečeval in rad družil s katoliškim duhovnikom, delujočim v eni izmed župnij izven Ljubljane. Pri tem ga je ob enem od obiskov povabil, da naj ga duhovnik obiše v mestu in mu v ta namen izročil listek, pisan v ruski cirilici, z zagotovilom, da bo svojega gostitelja zanesljivo našel. Duhovnik ni vedel, kaj piše na listku, a se je pogumno odpravil na pot in se znašel na škofiji, kjer je listič pomolil prve mu, ki ga je srečal. Ruski stražarji so bili seveda obveščeni o duhovnikovem obisku in so se temu ustrezno spoštljivo tudi obnašali ter ga častno pozdravljali, kar je duhovnika skorajda prestrašilo: »Z derhtajočem sercom pride pred dvoranine vrata, ktere mu strežaj, ceduljo prebravši, uljudno odprè, in glej – tu strah fajmoštru do verhunca prikipi: v lesketajoči se dvorani zapazi veličanstvene osebe cesarja Franca in Aleksandra in še družih velicih gospodov, kteri se tù nikakor nadjal ni. Ves osupnjen jo vdere po stopnicah nazaj, nečuvši prijaznega glasa, ki ga je klical v dvorano.« (Novice 27. 12. 1854, 441) Žal v tem zapisu ni zapisano za koga je šlo in kljub nekaj hagiografičnosti ni mogoče reči, da stiki med carjem in duhovščino niso obstajali. V časopisju namreč najdemo tudi notico o carjevem obisku kapucinskega samostana v Škofji Loki, kjer je tamkajšnjega brata kapucina prosil za blagoslov (*Slovenec* 16. 12. 1876). Da ta notica ni bila le novinarska raca, potrjuje zapis v samostanski kroniki.¹¹ Tja so leta 1868, ob smrti redovnega brata Pija Müllnerja, doma iz Podgorja na Koroškem, zapisali, da se je pokojni brat posebej rad spominjal naslednjega dogodka:

»Ko je leta 1821 bil v Ljubljani kongres vladarjev, je nekega dne prišel gosposko oblečen človek in vprašal fr. Pija, če mu odpre vrata, da bi si ogledal samostan. Čeprav ga brat ni poznal, mu je odprl in ga odvedel v obednico. Posedela sta nekaj časa v pogovoru, potem sta šla na vrt, kjer ga je gospod spraševal marsikaj o življenju v samostanu. Zanimale so ga celo sandale, ki jih je fr. Pij imel na nogah. Pri vratih je gospod pokleknil in prosil za blagoslov. Brat je povedal, da ni duhovnik in nima pravice blagoslavljati. Pa pojasnilo ni zaleglo; moral ga je blagosloviti in pokropiti z blagoslovljeno vodo. Gospod mu je hotel stisniti v roke zlatnik, pa ga brat ni vzel. Končno je vprašal: »Ali me poznate?« Brat je menil: »Velik gospod ste, najbrž vojak.« »Ja, to sem« in je odšel. Ta gospod je bil ruski car Aleksander I.« (Benedik 2021)

Vladimir Šenk je o carjevem odnosu do Katoliške cerkve zapisal: »Bil je versko toleranten, saj se je v Ljubljani udeleževal katoliške službe božje in je na vso moč zahteval posredovanje papeža v neapeljskem sporu.« (Šenk 2020, 35) Znana carjeva verska tolerantnost se je dejansko kazala v udeležbah pri različnih cerkvenih slovesnostih. O tem je poročal že Costa (1997), a tudi v cesarjevem dnevniku se najde kakšen zapis. Tako je cesar Franc I. za svečnico 2. februarja 1821 pisal: »Zjutraj ob 10. uri sem bil v oratoriju uršulinskega samostana pri tihi maši škofa Gru-

¹¹ Za opozorilo in posredovano gradivo se dr. Metodu Benediku (OFM Cap) iskreno zahvaljujem.

berja; z Menoj se je peljal tja car Aleksander in je bil tudi pri maši.« (ÖSTA/HHSTA, Hofreisen, Ktn. 45, Aufzeichnungen von Kaiser Franz I.) Tudi car se je torej udeleževal posameznih cerkvenih slovesnosti in bogoslužij.

7. Ob posvečenju novega škofa v ljubljanski stolnici

Enega vrhuncev med temi cerkvenimi slovesnostmi je najverjetneje predstavljala izredna slovesnost, ko je bil dotedanji spovednik neapeljskega kralja, kapucin Giovanni Ignazio Ambroe Giovanni Angelo Porta (1767–1835) v ljubljanski stolnici prejel škofovsko posvečenje. Takrat je bil, zanimivo – kakor dvesto let pozneje ob posvečenju denimo celjskega škofa msgr. Maksimilijana Matjaža v Gornjem gradu (2021) –, glavni posvečevalec prav papeški predstavnik kardinal Spina. O tej slovesnosti posvečenja »spovednika sicilijanskega kralja« je pisal Costa (1997, 54) in v svojem delu je ni pozabil omeniti niti Mal (1994, 290), a je vseeno prav, da se to slovesnost tu posebej izpostavi. Navsezadnje, izjemno redko je moč dobiti opis slavnosti z vseh strani: od preprostega opazovalca meščana Coste do najvišjega predstavnika dvora cesarja Franca I., posamezne notice so ohranjene tudi v zapisih obeh soposvečevalcev in akterjev pri tem obredu, ljubljanskega škofa Gruberja in zagrebškega nadškofa Maksimilijana Vrhovca (1752–1827). In, nenazadnje, v arhivskih zaprašenih listih generalnega arhiva kapucinskega reda v Rimu se je našel tudi kratek zapis, kako je vso slovesnost doživljal slavljeneec sam (AGC, ML: Porta Ioannes Angelus de Cuneo).¹²

Za dan posvečenja je bila izbrana nedelja, 11. februarja, in Costa (1997, 54) je sam začetek slovesnosti opisal takole:

»Sprevod do cerkve je bil veličasten. Najprej so šli kardinalovi služabniki in oba asistirajoča škofa, sledila je duhovščina, kapitelj, kardinal s tremi škofi, oba cesarja, neapeljski kralj, prestolonaslednik, vojvoda Franc Karl, poleg modenskega vojvode in vojvoda Ferdinand, poveljujoči general na Ogrskem. Tem je sledil ves diplomatski zbor ter drugi visoki tujci. Knezi in nadvojvodinja Clementina so slovesnost spremljali s posebej za to postavljene tribune.«

Zanimivo, da cesar Franc v dnevniških noticah ne omenja tega 'veličastnega spreveda', zato pa tega dne podrobneje opiše stolno cerkev in posebej tudi že omenjeno tribuno:

»Ob 10. uri sem se peljal z neapeljskim kraljem k ruskemu carju; od njega sem šel peš v stolno cerkev, ki je nasproti škofijskega dvorca na strani že omenjenega dvorca; med dvorcem in cerkvijo je uličica; tu je glavni vhod

¹² Za vso pomoč pri iskanju tega zanimivega pisma se prijazno zahvaljujem arhivistki v generalnem arhivu kapucinskega reda dr. Patrizii Morelli.

v cerkev; daljša stran cerkve je obrnjena proti trgu;¹³ cerkev je znotraj precej velika, v obliki križa, arhitektura je moderna, zgoraj obokana in lepo poslikana, stene z moderno arhitekturo, deloma bele, deloma poslikane, prezbitერიj je v gornjem delu križa dvignjen za nekaj stopnic, glavni oltar v njem je prosto stoječ, na njem tabernakelj kakor majhen tempelj; prezbitერიj zadaj je polkrožen, ob stenah so korne klopi, rjave zgoraj pozlačene. Na vsakem koncu prečne ladje je oltar; na tistem a cornu evangeliij¹⁴ je Najsvetejši; na obeh straneh ob glavnem oltarju so vrata; na evangelijski strani vodijo v zakristijo; na vsakem vogalu križišča je kip škofa v naravni velikosti; ob vzdolžni ladji so na vsaki strani tri kapele, med seboj ločene s slopi in nad njimi so oratoriji; nad krakoma prečne ladje se pne obok tako visoko, da zajema tudi tisti del, kjer so nad kapelami oratoriji, ki imajo lesene ograje; ob prvem slopu, gledano z evangelijske strani, je lepa prižnica; in ob stranici križa na isti strani je v prvem nadstropju kor z orglami; tudi nad glavnim vhodom je nad tremi loki kor, ki ga nosita dva stranska slopa in še dva slopa na sredi; ob straneh, kjer se začenjajo zgoraj lunete, so v cerkvi na vsaki strani klopi. V stranskem delu ladijskega križa a cornu Epistolae¹⁵ so postavili tribuno s tapetami na stranicah, prekrita pa je bila s preprogami; tu smo sedeli ruski car, Moja družina in neapeljski kralj in tako prisostvovali škofovskemu posvečenju spovednika neapeljskega kralja, ki je bilo med tiho mašo. Mašo je bral kardinal Spina, papeški legat iz Bologne, asistiral sta škof Verhovacz iz Zagreba in škof Gruber iz Ljubljane s stolnim kapitljem in kleriki.« (ÖSTA/HHSTA, Hofreisen, Ktn. 45, Aufzeichnungen von Kaiser Franz I.)

Bolj lapidarna kot omenjena pisca dnevnikov sta bila škof Verhovacz, ki je v svojem dnevniku z notico omenil ta dogodek (Barle 1911, 244), in le potrjuje zapis, ki ga je zabeležil ljubljanski škof Gruber: »11. februarja je bil s strani kardinala Spine v asistenci zagrebškega škofa Maksimilijana Verhovca in mene v prisotnosti našega in ruskega cesarja ter neapeljskega kralja, posvečen v škofa kapucin, spovednik neapeljskega kralja.« (AES/KAS 1/19, Gruber: Liber Memorabilium)

Kako pa je vso to slovesnost doživljal glavni akter, je v kratkem pismu, pisanem v italijanščini¹⁶ in poslanem v Rim, popisal novi škof msgr. Angelo Porta sam:

»/.../Škof posvečevalec je bil Njegova Eminenca kardinal Spina, ki sta mu asistiral zagrebški knezoškof in ljubljanski škof. Avstrijski cesar, ruski car, kralj obeh Sicilij, nadvojvoda Ferdinand, avstrijski prestolonaslednik, njegov sin nadvojvoda Franc Karel, nadvojvoda Franc d'Este, vojvoda modenški, njegov sin nadvojvoda Ferdinand, generalni guverner Madžarske, in nadvojvodinja Klementina, salernska princesa, so se udeležili dogodka na

¹³ Zdaj Ciril-Metodov trg.

¹⁴ A cornu evangeliij = na evangelijski strani, kjer se bere evangeliij.

¹⁵ Na epistolski strani, kjer se še pred evangelijem bere berilo.

¹⁶ Za vso pomoč in prevod pisma se zahvaljujem br. Janu Dominiku Bogataju.

veličastni tribuni, ki je bila tam posebej postavljena. Udeležili so se ga tudi celoten diplomatski zbor, prisoten na kongresu, princi, dame in komorniki kraljevega spremstva, guverner trga, častniki garde in celotno plemstvo. Zbor ljudstva, ki je prišlo od daleč, je bil povsem izjemen, tako da cerkev, čeprav zelo velika, prezbiterij, atrij, zakristija in balkoni sami niso mogli zadržati množice, ki je, kot rečeno, napolnila trg in sosednje ulice. Obred je bil presenetljiv tudi zaradi velike spodobnosti, s katero je bil izveden, glasbe, opreme (?) itd. Skratka, verjamem, da še nobeno posvečenje ni bila opravljeno s tako slovesnostjo kot moje. Gospod je želel v moji skromni osebi odlikovati našo ubogo ustanovo – naj bo zahvaljen!« (AGC.ML: Porta Ioannes Angelus de Cuneo)

Zanimivo, da je v pismu novi škof posebej izpostavil tudi prisotnost domačega prebivalstva, česar denimo v zapisu škofa Gruberja ali cesarja Franca I. ni posebej izpostavljeno. A slednji že tako ni veliko in rad pisal o ljudeh, precej pogosteje in raje se je zadrževal pri omembah stavb, cerkva in tudi pokrajin.

8. Namesto sklepa

Pričujoči prispevek nam le s posameznimi drobci na novo nekoliko osvetli prisotnost cesarja Franca I. na ljubljanskem kongresu in njegovo iskreno vernost, ki se kaže v doslej v slovenskem zgodovinopisju še ne uporabljenih dnevniških zapiskih. Ti ne sežejo le v čas kongresa, pač pa jih je cesar pisal skorajda ob vseh obiskih glavnega mesta dežele Kranjske. A le v času ljubljanskega kongresa je imel priložnost zares občutiti in dihati skupaj z mestom ter si ogledati prenekatero cerkev v mestu in v okolici. Njegovi zapisi nam prikažejo, kako je bil vpet v vsakdanji svet politike in družbe pa tudi, kako pomembna je bila, značilno za vse Habsburžane, zanj tudi vera. Ob tem pa zapisi odkrivajo, da je tudi o ljubljanskem kongresu – kljub minuli 200. obletnici in mednarodnem simpoziju – mogoče odkriti še prenekatero zanimivost in jo predstaviti širši javnosti ter tako dopolniti in še poglobiti že znano vedenje o njem.

Kratice

AGC – Archivio Generale Capucini.

AES, KAS 1/19 – Archiv der Erzdiözese Salzburg, Erzbischöfliches Konsistorialarchiv Salzburg 1/19.

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana.

AT-OeStA/HHSTA – Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv.

Reference

Arhivski viri

Archivio Generale Capucini, ML: Porta Ioannes Angelus de Cuneo.

Archiv der Erzdiözese Salzburg, Erzbischöfliches Konsistorialarchiv Salzburg 1/19, Liber Memorialium in administratione Dioeceseos Labacensis- postea Salisburgensis.

Nadškofijski arhiv Ljubljana, NŠAL 4, ŠAL 4, f 3/52, šk. 17: Inventarium.

Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Hausarchiv, Hofreisen, Ktn. 46, Reinschrift der eigenhändigen Aufzeichnungen von Kaiser Franz I. über seine Reise von Wien nach Laibach und Klagenfurt.

Časopisna vira

Slovenec. 16. 12. 1876. Št. 145, Ruski car Aleksander I. je želel katoličan postati.

Novice. 27. 12. 1854. Št. 103, Car Aleksander in fajmošter M. v kongresu ljubljanskem.

Druge reference

Antoličič, Gregor, ur. 2022. *Kongres po kongresu: ob 200-letnici ljubljanskega kongresa* Ljubljana: Slovenska matica in ZRC SAZU.

Benedik, Metod. 2021. Elektronsko pismo dne 15. 1. 2021. Hrani avtor prispevka.

Barle, Janko. 1911. Ljubljanski kongres I. 1821, po dnevniku zagrebškega škofa Maksimilijana Vrhovca. *Carniola II*, št. 2:240–248.

Bertier de Sauvigny, Guillaume de. 1999. Cerkev v času restavracije. V: *Zgodovina Cerkve*. Zv. 4, *Cerkev v času razsvetljenstva, revolucije in restavracije (1715–1848)*, 175–336. Ljubljana: Družina.

Bruckmüller, Ernst. 2017. *Avstrijska zgodovina*. Ljubljana: Slovenska matica.

Holz, Eva, in **Henrik Costa**. 1997. *Ljubljanski kongres 1821*. Ljubljana: Nova revija.

Levičnik, Jožef. 1896. Ob stoletnici Riharjevega rojstva. *Dom in svet* 20 (15. 10.):632.

Mal, Josip. 1993. *Zgodovina slovenskega naroda*. Zv. 2. Celje: Mohorjeva družba.

Pij VII. 1822. Presvétéga gospoda nashiga Piusa VII. po boshji previdnosti papesha apostolsko pismo s ktirim je drushba, imenovana karbonska, preklizana. Dlib. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-NMZ1HF15/90ede1a0-6e57-415c-82d3-61cbf830d775/PDF> (pridobljeno 10. 11. 2024).

Reinerman, Alan J. 1964. The Austrian Policy of Cardinal Consalvi 1815–1823: An Experiment in Austro-Papal Co-Operation. Doktorska disertacija. Loyola University Chicago,

— — —. 1978. Papacy and Papal State in the Restoration (1814 – 1846): Studies since 1939. *The Catholic Historical Review* 64, št. 1:36–46.

Robinson, John Martin. 1987. Cardinal Consalvi 1757–1824. New York: St. Martin's Press.

Spomenica ob dvestoletnici uršulinskega samostana v Ljubljani 1702–1902. 1902. Ljubljana: Katoliška tiskarna.

Šedivy, Miroslav. 2022. Metternich in vprašanje vojaških intervencij v predmarčni dobi. V: Gregor Antoličič, ur. *Kongres po kongresu: ob 200 letnici ljubljanskega kongresa*, 145–159. Ljubljana: Slovenska matica in ZRC SAZU.

Šenk, Vladimir. 2020. *Ljubljanski kongres 1821: diplomatsko-zgodovinska študija Vladimira Šenka – znanstvenokritična izdaja*. Uredili Andrej Rahten, Gregor Antoličič in Oskar Muzej. Celovec: Mohorjeva.

Tambora, Angelo. 1960. I Congressi della Santa Aleanza di Lubiana e di Verona e la politica della Santa Sede (1821 – 1822). V: *Archivio Storico Italiano* 118, št. 2:190–211.

Tavčar, Ivan. 1905. Izza kongresa. *Ljubljanski zvon*, št. 1:390.

Udovič, Boštjan, Tanja Žigon in Petra Kramberger. 2023. Diplomatic Ceremonial Events at the 1821 Congress of Ljubljana. *Studia Historica Slovenica* 23, št. 3:639–668. <https://doi.org/10.32874/shs.2023-17>

Žigon, Tanja, in Petra Kramberger. 2022. Poročanje iz Ljubljane v času kongresa. V: Gregor Antoličič, ur. *Kongres po kongresu: ob 200-letnici ljubljanskega kongresa*, 15–33. Ljubljana: Slovenska matica in ZRC SAZU.